

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

مشخصات گزارش:

دوره دوازدهم - سال اول
ثبت ۱۴۱

نوع گزارش:

- طرح و لایحه
- نظارتی
- راهبردی
- پیش‌نویس قانونی

دفتر مطالعات اجتماعی

(گروه رفاه اجتماعی)

شماره مسلسل:

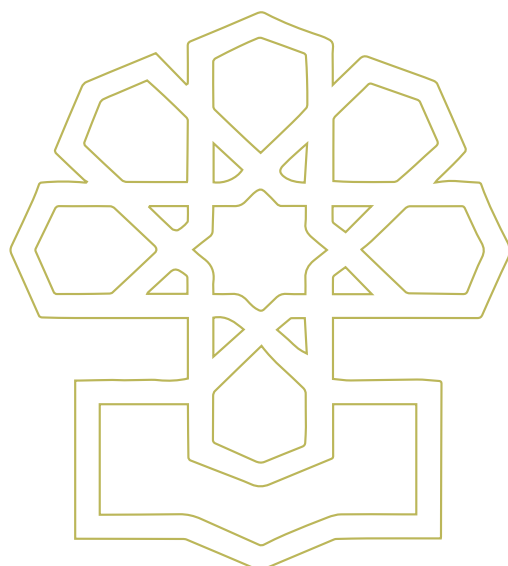
۲۱۰۲۰۷۷۲

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۳/۷

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۳/۱۲/۰۱

اظهار نظر کارشناسی درباره: «لایحه مقاله‌نامه حداقل سن ۱۹۷۳ (۱۳۵۲)، شماره ۱۳۸»

ایمان شعبان‌زاده

چکیده

مقاله‌نامه حداقل سن کار، پیمانی است که در سال ۱۹۷۳ توسط سازمان بین‌المللی کار تصویب شد. مطابق مفاد این مقاله‌نامه، کشورها آزادند که حداقل سن استخدام را ۱۵ سال مشخص تعیین کنند و نیز ممکن است به طور موقت ۱۴ سال را برای یک دوره ویژه زمانی اعلام کنند. مقاله‌نامه، استخدام کودکان ۱۳ تا ۱۵ ساله را برای کارهای سبک (که برای سلامتی آنها مضر نباشد و با مدرسه رفتن شان در تضاد نباشد) مجاز شمرده است. علاوه بر این، برای کارهایی که سلامتی جسم و روان کارگر را در معرض خطر قرار می‌دهد، حداقل سن استخدام ۱۸ سال در نظر گرفته شده است. مقایسه مفاد مقاله‌نامه و قوانین داخلی کشور نشان می‌دهد که قانون کار جمهوری اسلامی ایران، بیش از سه دهه پیش، ضوابطی را پیرامون حمایت از کار کودکان و نوجوانان پیش‌بینی نموده است که حتی با در نظر گرفتن استانداردهای کنونی بین‌المللی، می‌توان آن را جزء مترقی‌ترین قوانین ناظر بر حقوق کار در نظر گرفت. بررسی‌های این گزارش نشان می‌دهد که پیرامون مسئله حداقل سن کار، هنجارهای پیش‌بینی شده در قوانین داخلی کشور به مراتب نسبت به ضوابط توصیه‌شده در مقاله‌نامه شماره ۱۳۸، حمایتی‌تر و سخت‌گیرانه‌تر است. در این راستا و با توجه به تطبیق‌پذیری بالای مفاد مقاله‌نامه و قوانین داخلی کشور و اهمیت تصویب مقاله‌نامه مذکور به‌عنوان یکی از هشت مقاله‌نامه بنیادین سازمان بین‌المللی کار و با در نظر گرفتن برخی مغایرت‌های جزئی اشاره شده در گزارش و امکاناتی که برای ایجاد تطبیق بین قوانین کار در کشور و مفاد مقاله‌نامه وجود دارد، تصویب لایحه مذکور پیشنهاد می‌شود.

۱. مقدمه

مطابق مقدمه توجیهی، لایحه پیشنهادی با هدف پیوستن ایران به «مقوله‌نامه حداقل سن، مصوب سال ۱۹۷۳ میلادی» و در راستای زمینه‌سازی به‌منظور «ایجاد بستر لازم برای برخورداری کودکان از رشد کامل جسمی و ذهنی و با هدف افزایش حداقل سن ورود به اشتغال، به‌عنوان گامی مؤثر در لغو تدریجی کار کودکان» ارائه شده است. به‌طور کلی، مهم‌ترین موازین حقوقی بین‌المللی کار را می‌توان در دو دسته کلی مقوله‌نامه‌ها^۱ (یا کنوانسیون‌ها) و توصیه‌نامه‌ها^۲ صورت‌بندی کرد.

مقوله‌نامه‌ها، معاهدات بین‌المللی هستند که توسط اکثریت دولت‌های عضو، تصویب شده و جنبه رسمی و چندجانبه دارند. علاوه بر مقوله‌نامه، توصیه‌نامه‌هایی نیز توسط سازمان بین‌المللی کار به تصویب می‌رسد که بیش از آنکه الزام‌آور باشند، واجد جنبه مقدماتی و تکمیلی برای مقوله‌نامه‌ها محسوب می‌شوند. مطابق تعریف سازمان بین‌المللی کار، مقوله‌نامه عبارت است از: «یک معاهده بین‌المللی که توسط اکثریت نمایندگان دولت‌های عضو، مورد تصویب قرار گرفته و بنابراین، جنبه رسمی و چندجانبه دارند» [۱]. طبق ماده (۱۹) اساسنامه سازمان بین‌المللی کار، دولت‌های عضو موظف شده‌اند که ظرف مدت یک‌سال و یا نهایتاً ۱۸ ماه، مقوله‌نامه‌های سازمان بین‌المللی کار را برای تصویب در نظام حقوقی خود، به مرجع صلاحیت‌دار یعنی قوه مقننه ابلاغ نمایند [۲]. با این حال، تصویب یا عدم تصویب مقوله‌نامه‌های سازمان بین‌المللی کار توسط دولت‌ها، به‌نوعی جزء صلاحیت‌های اختیاری قوه مقننه محسوب می‌شود و کشورها الزامی جهت تصویب آنها نخواهند داشت. از سال ۱۹۱۹ تاکنون، بیش از ۲۰۰ مقوله‌نامه و توصیه‌نامه، به‌عنوان استانداردهای بین‌المللی کار، از طریق مذاکرات میان اعضا، تنظیم و تصویب شده است که ایران تاکنون به ۱۴ مورد از مقوله‌نامه‌های کار ملحق شده است. جدول ۱، مقوله‌نامه‌های الحاقی ایران در سازمان بین‌المللی کار را نشان می‌دهد.

جدول ۱. عناوین مقوله‌نامه‌های الحاقی جمهوری اسلامی ایران

ردیف	عنوان مقوله‌نامه	شماره	تاریخ تصویب	تاریخ الحاق ایران
۱	مقوله‌نامه کار اجباری	۲۹	۲۸ ژوئن سال ۱۹۳۰	۱۹ مارس سال ۱۹۵۷ (برابر با ۲۸ اسفندماه سال ۱۳۳۴)
۲	مقوله‌نامه لغو کار اجباری	۱۰۵	۱۵ ژوئن سال ۱۹۵۷	۲۸ دسامبر سال ۱۹۵۸ (برابر با ۷ دی‌ماه سال ۱۳۳۷)
۳	مقوله‌نامه الغای مقررات کیفری در مورد تخلفات ناشی از قرارداد استخدام کارگران بومی	۱۰۴	۲۱ ژوئن سال ۱۹۵۵	۲۵ ژانویه سال ۱۹۵۹ (برابر با ۵ بهمن‌ماه سال ۱۳۳۸)
۴	مقوله‌نامه منع تبعیض در استخدام و اشتغال	۱۱۱	۲۵ ژوئن سال ۱۹۵۸	۷ مه سال ۱۹۶۴ (برابر با ۱۷ اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۴۳)
۵	مقوله‌نامه اسناد هویت دریانوردان	۱۰۸	۱۳ مه سال ۱۹۵۸	۱۵ دسامبر سال ۱۹۶۶ (برابر با ۲۴ آذرماه سال ۱۳۴۵)
۶	مقوله‌نامه تعطیل هفتگی در بازرگانی و خدمات	۱۰۶	۲۶ ژوئن سال ۱۹۵۷	۱۹ نوامبر سال ۱۹۶۷ (برابر با ۲۸ آبان‌ماه سال ۱۳۴۶)
۷	مقوله‌نامه تعطیل هفتگی در مؤسسات صنعتی	۱۴	سال ۱۹۲۱	۱۵ فوریه سال ۱۹۷۲ (برابر با ۲۶ بهمن‌ماه سال ۱۳۵۰)
۸	مقوله‌نامه تساوی رفتار بین کارگران داخلی و خارجی در مورد جبران خسارات ناشی از حوادث کار	۱۹	۵ ژوئن سال ۱۹۲۵	۱۵ فوریه سال ۱۹۷۲ (برابر با ۲۶ بهمن‌ماه سال ۱۳۵۰)
۹	مقوله‌نامه برابری مزد کارگران زن و کارگران مرد در مقابل کار هم‌ارزش	۱۰۰	۲۹ ژوئن سال ۱۹۵۱	۱۵ فوریه سال ۱۹۷۲ (برابر با ۲۶ بهمن‌ماه سال ۱۳۵۰)

1. Convention
2. Recommendation

ردیف	عنوان مقاله‌نامه	شماره	تاریخ تصویب	تاریخ الحاق ایران
۱۰	مقاله‌نامه سیاست اشتغال	۱۲۲	۹ ژوئیه سال ۱۹۶۴	۱۵ فوریه ۱۹۷۲ (برابر با ۲۶ بهمن‌ماه سال ۱۳۵۰)
۱۱	مقاله‌نامه حمایت از مزد	۹۵	اول ژوئیه سال ۱۹۴۹	۸ مه سال ۱۹۷۲ (برابر با ۸ اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۵۱)
۱۲	مقاله‌نامه بدترین اشکال کار کودک	۱۸۲	اول ژوئن سال ۱۹۹۹	۸ مه سال ۲۰۰۲ (برابر با ۱۸ اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۸۳)
۱۳	مقاله‌نامه توسعه منابع انسانی	۱۴۲	۴ ژوئن سال ۱۹۷۵	۱۹ مارس سال ۲۰۰۷ (برابر با ۲۸ اسفندماه سال ۱۳۸۵)
۱۴	مقاله‌نامه کار دریایی	۷	۷ فوریه سال ۲۰۰۶	۱۱ ژوئن سال ۲۰۱۴ (برابر با ۲۱ خردادماه سال ۱۳۹۳)

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

۲. مقاله‌نامه‌های بنیادین

سازمان بین‌المللی کار در بیانیه اصول و حقوق بنیادین کار به هشت مقاله‌نامه بین‌المللی اشاره کرده که اجرای آنها برای همه دولت‌های عضو الزام‌آور است [۳]. این مقاله‌نامه‌ها اصطلاحاً «مقاله‌نامه‌های بنیادین»^۱ نام‌گذاری شده‌اند. در واقع شاکله اساسی حمایت‌های اجتماعی و رعایت حقوق بشر و حقوق بنیادین کار در این هشت کنوانسیون بنیادین حوزه کار نهفته است. در جدول ۲، فهرست این مقاله‌نامه‌ها ارائه شده است.

جدول ۲. مقاله‌نامه‌های بنیادین سازمان بین‌المللی کار

ردیف	نام	شماره	تاریخ تصویب
۱	کار اجباری ^۲	۲۹	۱۹۳۰
۲	آزادی انجمن و حق تشکل ^۳	۸۷	۱۹۴۸
۳	حق تشکیل سازمان و مذاکره جمعی ^۴	۹۸	۱۹۴۹
۴	تساوی مزد ^۵	۱۰۰	۱۹۵۱
۵	لغو کار اجباری ^۶	۱۰۵	۱۹۵۷
۶	منع تبعیض در اشتغال و حرفه ^۷	۱۱۱	۱۹۵۸
۷	حداقل سن کار ^۸	۱۳۸	۱۹۷۳
۸	ممنوعیت کار کودک ^۹	۱۸۲	۱۹۹۹

مأخذ: همان.

از میان هشت مقاله‌نامه فوق، ایران تاکنون به پنج مقاله‌نامه پیوسته است و سه مقاله‌نامه ۸۷، ۹۸ و ۱۳۸، تاکنون در کشور مورد تصویب قرار نگرفته‌اند. مطابق سند پیوست اصول و حقوق بنیادین کار، تمام دولت‌های عضو سازمان بین‌المللی کار ملزم به اجرای این مقاله‌نامه‌های بنیادین حقوق کار هستند، اعم از اینکه به این هشت مقاله‌نامه بنیادین پیوسته باشند، یا نباشند. بنابراین هدف سیاسی از بیانیه اصول و حقوق بنیادین کار، حمایت جامع از حق جمعی کارگران و پیشگیری از عدم اجرای شرایط بنیادین کار با توسل به توجیه عدم امضای مقاله‌نامه‌ها بوده است. شایان ذکر است که اگر چه ایران به سه مقاله‌نامه بنیادین مذکور نیپیوسته، اما مکلف به اجرای آنها در قالب مقررات ملی - حسب اعلامیه اصول و حقوق بنیادین کار - است. مقاله‌نامه حداقل سن (شماره ۱۳۸) یکی از این سه مقاله‌نامه بنیادینی بوده که ایران تاکنون به آن نیپیوسته است.

1. Fundamental Convention
2. Forced Labour Convention
3. Freedom of Association and Protection of the Right to Organise
4. Right to Organise and Collective Bargaining
5. Equal Remuneration Convention
6. Abolition of Forced Labour Convention
7. Discrimination (Employment and Occupation) Convention
8. Minimum Age Convention
9. Worst Forms of Child Labour Convention

۳. مقاله‌نامه حداقل سن

مقاله‌نامه حداقل سن کار،^۱ پیمانی است که در سال ۱۹۷۳ توسط سازمان بین‌المللی کار تصویب شد و از سال ۱۹۷۶ به اجرا در آمد. این مقاله‌نامه، یکی از دو مقاله‌نامه بنیادینی است که به مسئله کار کودک می‌پردازد. تاکنون بیش از ۱۷۰ کشور به این مقاله‌نامه پیوسته‌اند. به‌منظور زمینه‌سازی و تسهیل اجرای مفاد این مقاله‌نامه، توصیه‌نامه شماره ۴۶ به همراه این مقاله‌نامه تصویب شده و چهار توصیه اصلی آن به کشورهای عضو عبارت است از:^۲

۱. تلاش برای کاهش سطح فقر و افزایش شانس دسترسی افراد بالغ به مشاغل درخور و مکفی:^۳ از این‌رو دیگر والدین مجبور نخواهند بود که کودکان خود را به کار وادار کنند؛
۲. آموزش فنی - حرفه‌ای رایگان و اجباری برای افراد جویای کار،^۴
۳. گسترش سازوکارهای تأمین اجتماعی پایه،
۴. به‌کار بردن شیوه‌های مختلف حمایت اجتماعی از کودکان والدین شاغل.

مطابق این مقاله‌نامه، کشورها آزادند که حداقل سن استخدام را ۱۵ سال مشخص کنند و نیز ممکن است به‌طور موقت ۱۴ سال را برای یک دوره ویژه زمانی اعلام کنند. قانون می‌تواند استخدام کودکان ۱۳ تا ۱۵ ساله را برای کارهای سبک (که برای سلامتی آنها مضر نباشد و با مدرسه رفتن‌شان در تضاد نباشد) مشخص کند. برای کارهایی که سلامتی جسم و روان کارگر را در معرض خطر قرار می‌دهد، حداقل سن استخدام ۱۸ سال ضروری است. با اجرایی شدن این کنوانسیون، برخی از مقاله‌نامه‌های قبلی که در تعارض با این پیمان هستند، باید از دور خارج شوند یا بخش‌های موافق آنها به جزئی از این مقاله‌نامه تبدیل شود. تاکنون بیش از ۱۷۰ کشور در جهان به این مقاله‌نامه پیوسته‌اند. در جدول زیر تعدادی از کشورهایی که این مقاله‌نامه را تصویب کرده‌اند و حداقل سن ورود به اشتغال در این کشورها مشخص شده است.

جدول ۳. فهرست برخی از کشورهایی که به مقاله‌نامه حداقل سن پیوسته‌اند و سن قانونی ورود به اشتغال در این کشورها [۱]

نام کشور	تاریخ پیوستن به مقاله‌نامه	حداقل سن ورود به کار
افغانستان	۲۰۱۰	۱۴
هند	۲۰۱۷	۱۴
بحرین	۲۰۱۲	۱۵
عراق	۱۹۸۵	۱۵
عربستان سعودی	۲۰۱۴	۱۵
آلمان	۱۹۷۶	۱۵
سوئیس	۱۹۹۹	۱۵
چین	۱۹۹۹	۱۶
انگلستان	۲۰۰۰	۱۶
روسیه	۱۹۷۹	۱۶
کانادا	۲۰۱۶	۱۶
جمهوری آذربایجان	۱۹۹۲	۱۶

1. Minimum Age Convention
 2. Recommendation No. 146
 3. Poverty Alleviation and the Promotion of Decent Jobs for Adults
 4. Free and Compulsory Education and provision of Vocational Training

۱. لایحه «مقاله‌نامه حداقل سن ۱۹۷۳ (۱۳۵۲)»، با هدف پیوستن ایران به آن ارائه شده است. در این راستا، نخست باید اشاره کرد که ایران از اعضای سازمان بین‌المللی کار است و همه‌ساله در کنفرانس بین‌المللی ILO شرکت می‌کند. این کنفرانس، سالیانه خطوط اساسی سیاست‌های شغلی و کارگری را در سطح جهانی مورد بررسی قرار می‌دهد. تمهیدات این کنفرانس به صورت‌های مختلف همچون مقاله‌نامه، توصیه‌نامه و غیره اتخاذ می‌شود. تیم نمایندگی جمهوری اسلامی ایران در کنفرانس مزبور متشکل از چهار نفر است که عبارتند از: دو نفر از طرف دولت، یک نفر نماینده کارگران و یک نفر نماینده کارفرمایان. مقاله‌نامه حداقل سن یکی از دو مقاله‌نامه بنیادین در حوزه کار کودک است. مقاله‌نامه دیگر، کنوانسیون «ممنوعیت کار کودک» بوده که ایران در سال ۱۳۸۰ به آن پیوسته است.

۲. مقاله‌نامه «حداقل سن» در سال ۱۹۷۳ در پنجاه و هشتمین اجلاس سازمان بین‌المللی کار در ژنو به تصویب رسید و شامل یک مقدمه و ۱۸ ماده است. ماده (۱) این مقاله‌نامه، دولت‌های عضو را متعهد می‌کند که سیاستی را اتخاذ کنند که متضمن لغو کامل کار کودکان باشد و نیز به تدریج حداقل سن برای ورود کودکان به بازار کار را به سطحی افزایش دهند که با رشد جسمی و فکری کامل کودکان سازگار باشد.

۳. این مقاله‌نامه، دولت‌ها را متعهد می‌سازد که شرایط کودکی کردن کودکان را فراهم کنند. زیرا باور دارد که کودکانی که کار نمی‌کنند، شانس بیشتری برای رشد مناسب از نظر جسمی و روحی دارند و درنهایت به یک بزرگسال سالم تبدیل می‌شوند. در جز «۳» ماده (۲) مقاله‌نامه اشاره شده است: «حداقل سنی که پیرو بند «۱» این ماده تعیین شده است، کمتر از سن پایان دوره تحصیل اجباری و در هر صورت کمتر از ۱۵ سال نخواهد بود». بنابراین، آنچه که در این مقاله‌نامه دارای اهمیت بوده این است که دولت‌ها، آموزش و حضور کودکان را در مدارس تا سن ۱۵ سالگی تضمین کنند که این خود می‌تواند تا حد زیادی بر توانمندی‌های شغلی آنان نیز در آینده تأثیرگذار باشد. بررسی قوانین داخلی در حوزه «دوره تحصیل اجباری» در کشور، گویای این است که سیاستگذار به مراتب برخورد سختگیرانه‌تری نسبت به رعایت دوره تحصیل اجباری داشته است. در این راستا، مطابق جزء «۳» بند «ج» ماده (۶) [قانون حمایت از اطفال و نوجوانان](#)، مصوب ۱۳۹۹، وزارت آموزش و پرورش مکلف است که در راستای تحقق اهداف این قانون «اقدامات لازم جهت ثبت‌نام و پوشش تحصیلی کامل اطفال و نوجوانان موضوع این قانون را تا پایان دوره تحصیلی متوسطه»، یعنی تا پایان ۱۸ سال، فراهم نماید [۴].

ازسوی دیگر، در ماده (۷) قانون مذکور مقرر شده است: «هریک از والدین، اولیا یا سرپرستان قانونی طفل و نوجوان و تمام اشخاصی که مسئولیت نگهداری، مراقبت و تربیت طفل را برعهده دارند، چنانچه برخلاف مقررات [قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال و جوانان ایرانی](#)، مصوب ۱۳۵۳/۴/۳۰، از ثبت‌نام و فراهم کردن موجبات تحصیل طفل و نوجوان واجد شرایط تحصیل تا پایان دوره متوسطه امتناع کنند یا به هر نحوی از تحصیل او جلوگیری کنند، به انجام تکلیف یاد شده و جزای نقدی درجه هفت قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شوند». بر این اساس، ماده (۳) قانون «تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال و جوانان ایرانی»^۱، مصوب ۱۳۵۳، سن پایان دوره تحصیل اجباری را هجده سال در نظر گرفته است [۵].

۴. سن قانونی کار به کمترین سن مناسب برای کار طبق قانون گفته می‌شود. این سن برحسب کشور یا حوزه قضایی می‌تواند متفاوت باشد. برای مقایسه حداقل سن در نظر گرفته شده برای اشتغال در مقاله‌نامه مذکور و قوانین داخلی کشور باید به فصل پنجم [قانون کار جمهوری اسلامی ایران](#) (مواد ۷۹ تا ۸۴)، مصوب ۱۳۶۹، رجوع کرد [۴].

۱. ماده (۳) - پدر یا مادر یا سرپرست قانونی نوجوان کمتر از هیجده سال مکلف است به ثبت‌نام نوجوانی که دوره راهنمایی را طی نموده و طبق ضوابط وزارت آموزش و پرورش برای تحصیلات بالاتر مستعد شناخته می‌شود اقدام نماید و وسایل ادامه تحصیل او را فراهم کند و در صورت عدم تمکن مالی، دولت مکلف است امکانات لازم را برای ادامه تحصیل این قبیل نوجوانان با رعایت ماده (۶) این قانون فراهم نماید. مرجع و ضوابط تشخیص عدم تمکن مالی پدر یا مادر یا سرپرست در آیین‌نامه‌ای که توسط وزارت آموزش و پرورش تهیه و به تصویب هیئت‌وزیران خواهد رسید تعیین می‌شود.

براساس ماده (۷۹) قانون کار، اشتغال به کار کودکان زیر ۱۵ سال ممنوع است و در صورتی که کارفرمایی افراد زیر ۱۵ سال را به خدمت بگیرد، متخلف شمرده و مشمول مجازات از جریمه نقدی و حبس تا پلمپ کارخانه و ابطال پروانه کار می‌شود. بدین لحاظ تفاوتی میان استاندارد در نظر گرفته شده در مقاله‌نامه و قوانین داخلی کشور مشاهده نمی‌شود.

۵. در جز «۴» ماده (۲) مقاله‌نامه، برخی از کشورها - به اقتضای برخی شرایط اقتصادی - اجتماعی - مجاز شده‌اند که حداقل سن اشتغال را ۱۴ سال تعیین نمایند. در این زمینه اشاره شده است: «صرف‌نظر از مفاد بند «۳» این ماده، عضوی که اقتصاد و تشکیلات آموزشی آن به‌قدر کافی توسعه نیافته است، پس از مشورت با تشکل‌های کارفرمایی و کارگری ذی‌نفع، در صورت وجود چنین تشکل‌هایی، می‌تواند در مرحله اول حداقل سن را ۱۴ سال تعیین کند».

۶. ماده (۳) کنواسیون از کشورهای عضو می‌خواهد که به کار گماردن افراد زیر ۱۸ سال را در کارهای خطرناک و به‌طور کلی «هر نوع اشتغال یا کاری که به‌علت ماهیت آن، یا شرایط انجام آن، احتمالاً برای سلامت، ایمنی، یا اخلاق جوانان خطرناک باشد» ممنوع اعلام نمایند. اگرچه تعاریف کارهای سبک و طاقت‌فرسا در این مقاله‌نامه به‌خوبی مشخص نشده و به «قوانین یا مقررات ملی یا تعیین توسط مقام صلاحیت‌دار و پس از مشورت با تشکل‌های کارفرمایی و کارگری ذی‌نفع» سپرده شده است.

در قوانین داخلی کشور، مسئله حداقل سن افراد به‌منظور به‌کارگیری در مشاغلی که ماهیت خطرناک یا زیانبار دارند، در ماده (۸۴) قانون کار پیش‌بینی شده است. در این ماده اشاره شده است که در مشاغل و کارهایی که ماهیت آن برای سلامتی یا اخلاق کارآموزان و نوجوانان زیان‌آور است، حداقل سن کار ۱۸ سال تمام خواهد بود که تشخیص این امر با وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی است. بنابراین، با در نظر گرفتن فصل پنجم قانون کار جمهوری اسلامی ایران، پایین‌ترین سن استخدام ۱۵ سال و سن اشتغال بدون محدودیت، ۱۸ سال تمام است و از این منظر نیز اختلافی میان ضوابط مقاله‌نامه و قوانین داخلی کشور مشاهده نمی‌شود.

۷. به استناد ماده (۸۰) قانون کار جمهوری اسلامی ایران، کارگری که سنش بین ۱۵ تا ۱۸ سال تمام باشد، «کارگر نوجوان» نامیده می‌شود [۴]. با توجه به کم سن و سال بودن کارگران نوجوان، قانونگذار برای حمایت از آنها - در مقایسه با بزرگسالان - شرایط ویژه‌ای در نظر گرفته است.

برای مثال، طبق ماده (۸۱) قانون کار، در بدو استخدام، نوجوان باید توسط سازمان تأمین اجتماعی مورد آزمایش‌های پزشکی قرار گیرد تا سلامت، قدرت کار کردن وی و تناسب نوع کار با توانایی او محرز شود. به استناد ماده فوق، آزمایشات سلامت نوجوانان باید هر سال حداقل یک‌بار تجدید گردد [۴].

در همین راستا، در مواد (۸۲) تا (۸۴) این قانون، مزایای قانونی دیگری نیز برای کارگران نوجوان در نظر گرفته شده که استاندارد به‌مراتب بالاتری نسبت به ملاحظات پیش‌بینی شده در مقاله‌نامه مذکور دارد؛ این موارد عبارتند از:

(۱) ساعات کار روزانه نوجوان، نیم‌ساعت کمتر از ساعات معمول کارگران بزرگسال خواهد بود (۴۱ ساعت در هفته)،

(۲) ارجاع کار اضافی به کارگر نوجوان ممنوع است،

(۳) انجام کار در شب (ساعت ۲۲ الی ۶ صبح) برای کارگر نوجوان ممنوع است،

(۴) ارجاع کارهای سخت و زیان‌آور و خطرناک و حمل‌بار بیش از حد مجاز با دست و بدون وسایل مکانیکی برای کارگر نوجوان ممنوع است،

(۵) انجام کارهایی که برای سلامت یا اخلاق کارگر نوجوان زیان‌آور است، به تشخیص وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ممنوع است [۴].

۸. مطابق ماده (۵) مقاله‌نامه، هر عضوی که امکانات اقتصادی و اداری آن به اندازه کافی توسعه نیافته است، می‌تواند پس از مشورت با تشکل‌های کارفرمایی و کارگری ذی‌نفع، در ابتدا (و پس از پیوستن به مقاله‌نامه)، حیطة شمول این مقاله‌نامه را محدود سازد. با وجود این، مطابق جزء «۳» همین ماده، مفاد این مقاله‌نامه باید حداقل در حوزه‌های شغلی ذیل قابل اعمال باشد: «معدن و استخراج، تولید، ساخت‌وساز، برق، گاز و آب، خدمات بهداشتی، حمل‌ونقل، ذخیره‌سازی و ارتباطات، مزارع و سایر مؤسسات کشاورزی که عمدتاً برای مقاصد تجاری تولید می‌کنند، به استثنای کارگاه‌های

خانوادگی و کوچک که برای مصرف محلی تولید می کنند و به طور منظم کارگر استخدام نمی کنند».

۹. باین حال دو استثنا، پیرامون حداقل سن کار در قانون کار جمهوری اسلامی ایران ذکر شده است:

استثنای اول، پیرامون مشاغل کشاورزی است. طبق ماده (۱۸۹) قانون کار، امکان کاهش سن کار در مشاغل کشاورزی، باغداری، دامداری و مانند آن از طریق آیین نامه وجود دارد.^۱ باین حال تاکنون این آیین نامه تصویب نشده است.

استثنای دوم، پیرامون کارگاه های خانوادگی است. این استثنا در ماده (۱۸۸) قانون کار آمده است.^۲ بر این اساس، تنها موردی که به لحاظ تعیین حداقل شرایط سنی کار در قانون کار جمهوری اسلامی ایران مورد معافیت قرار گرفته، ولی در مقاله نامه (جزء «۳» ماده (۵)) جزء «حداقل خدمات و حرفه های تحت پوشش ضوابط مقاله نامه» لحاظ شده، «فعالیت های کشاورزی ای است که فراورده هایشان عمدتاً مصرف تجاری دارند». البته در همین ماده اشاره شده است: «مزارع کوچک فامیلی که محصولات شان برای مصرف محلی است و نیازی به کارگران کشاورزی دائم ندارند، مشمول مقررات این مقاله نامه نخواهند بود».

با وجود این، در ماده (۴) مقاله نامه اشاره شده است: «مقام صلاحیت دار می تواند تا آنجا که ضرورت داشته باشد پس از مشورت با تشکل های کارفرمایی و کارگری ذی نفع، اعمال این مقاله نامه را در مورد گروه محدودی از مشاغل یا کارهایی که اعمال این مقاله نامه را با مشکلات خاص یا عمده مواجه می سازد، مستثنا نماید». بنابراین، با استناد به ظرفیت های پیش بینی شده در ماده (۴) مقاله نامه، پیوستن به این کنوانسیون، تعارضی با قوانین کار در کشور ایجاد نخواهد کرد.

۵. جمع بندی و نتیجه گیری

قانون کار جمهوری اسلامی ایران، بیش از سه دهه پیش، ضوابطی را پیرامون حمایت از کار کودکان و نوجوانان پیش بینی کرده است که حتی با در نظر گرفتن استانداردهای کنونی بین المللی، می توان آن را جزء پیشروترین و مترقی ترین قوانین ناظر بر حقوق کار در مقیاس بین المللی در نظر گرفت. بر این اساس، با بررسی قوانین و مقررات ناظر بر سن کار در نظام حقوقی ایران دریافت می شود که هنجارهای پیش بینی شده در قوانین ناظر بر مسئله حداقل سن و حمایت از کارگر نوجوان، به مراتب نسبت به ضوابط توصیه شده در مقاله نامه شماره ۱۳۸، حمایتی تر و سخت گیرانه تر هستند. برای مثال قانونگذار در ایران، کار برای افراد زیر ۱۵ سال را، به طور کلی ممنوع کرده، در حالی که در ماده (۷) این مقاله نامه، در برخی حالات، کار در سنین ۱۳ تا ۱۵ را نیز مجاز شمرده شده است.

در این راستا و با توجه به تطبیق پذیری بالای مفاد مقاله نامه و قوانین داخلی کشور و اهمیت تصویب مقاله نامه مذکور به عنوان یکی از هشت مقاله نامه بنیادین سازمان بین المللی کار و با در نظر گرفتن برخی مغایرت های جزئی اشاره شده در گزارش و امکان هایی که برای ایجاد تطبیق بین قوانین کار در کشور و مفاد مقاله نامه وجود دارد، تصویب لایحه مذکور پیشنهاد می گردد.

۱. ماده (۱۸۹) - در بخش کشاورزی، فعالیت های مربوط به پرورش و بهره برداری از درختان میوه، انواع نباتات، جنگل ها، مراتع، پارک های جنگلی و نیز دامداری و تولید و پرورش ماکیان و طیور، صنعت، نوغان، پرورش آبزیان و زنبور عسل و کاشت، داشت و برداشت و سایر فعالیت ها در کشاورزی، به پیشنهاد شورای عالی کار و تصویب هیئت وزیران می تواند از شمول قیمت از این قانون معاف گردد.

۲. ماده (۱۸۸) - اشخاص مشمول قانون استخدام کشوری یا سایر قوانین و مقررات خاص استخدامی و نیز کارگران کارگاه های خانوادگی که انجام کار آنها منحصراً توسط صاحب کار و همسر و خویشاوندان نسبی درجه یک از طبقه اول وی انجام می شود، مشمول مقررات این قانون نخواهند بود.

[1] Annual evaluation report 2023-24, ILO.

[2] Constitution of the International Labour Organisation, ILO.

[3] Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, ILO.

[۴] قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، مصوب ۱۳۹۹.

[۵] قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال و جوانان ایرانی، مصوب ۱۳۵۳.

[۶] قانون کار جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۶۹.

گزیده سیاستی

باتوجه به تطبیق‌پذیری بالای مفاد مقاله‌نامه و قوانین داخلی کشور و اهمیت تصویب مقاله‌نامه مذکور به‌عنوان یکی از هشت مقاله‌نامه بنیادین سازمان بین‌المللی کار تصویب لایحه مذکور پیشنهاد می‌گردد.

